

Гръцки език – опит за история и описание . веско вълчев

Определението «*гръцки (graeca, греческий, greek, griechish, grecque etc.)*» се отнася към езика , културата, както и самите представители на народа , който обитава вече повече от тридесет столетия земите, заключени приблизително от 35°00'N до 42°00'N и от 19°00'E до 28°30'E т.е. южната част на Балканския полуостров , ограничена на север от Албания , Македония и България , на Изток от Турция и Егейско море , а на запад и юг от Йонийско и Средиземно море “ и наричани (заедно с близо 3000 острова) Гърция (Греция , Greece Griechenland, Grece, Grekland). Самото това население нарича страната си Елада (*Ελλάδα*) себе си елини (*Ἕλληνες*) , а езика си елински *hellinika*

Ἑλληνικά Омир използва названието елини единствено за племето под началството на Ахил . Елада, областта от която идват, е част¹ от земите, подчинени на Ахил .² Тук се намира първоначалния център на амфикионията, която по-късно започва да контролира

¹ на юг от река Сперхей , близо до Термопилите

² Обединените “под знамената “ на Менелай и Агамемнон племена се наричат “ахейци”, “данайцр”, “аргивци”.

светилището в Делфи . Възможно е името да се налага като израз на нарастващото влияние на Делфи. Същевременно то отразява съзнанието на общността за лингвистична идентичност различна от тази на заварените³ тук на Балканите племена, но и за диалектните различия характеризиращи лингвистичното поведение на отделните племена,⁴ .

Името обаче изключва племената на север от Олимп въпреки съзнанието за етническа и езикова общност - един от факторите е несъмнено отказът им да участвуват в конфликта с Персия – Тукидид нарича епирците и македонците варвари , но за Павзаний те са елини. Първите векове след приемането на християнството – периода на ранната византийска империя - елин вече означава **езичник**⁵ а поданиците на Източната римска империя се наричат - ромеи . Елин започва да се предпочита и измества **ромей** и **грък** в езика на Ана Комнена и Михаил Псел т.е. след 11 век - след окончателно изкореняване на езическото самосъзнание)

Graeci

С името **Γραικός , Graecus , грък** в античността са наричани членовете на племе обитавало Беотия – област в Западна Гърция - и мигрирало 8 век пр. Хр. в Италия Аристотел, където за първи път го среща, нарича обитателите на Епир **γραικοί**, които са сред първите и основни колонизатори на Сицилия и Южна Италия . Това е и името което се употребява от италиейците за племената , населяващи земите на изток от тях. Названието е възприето от римляните а от тях и от западноевропейския политически и научен речник Жителите на източната (византийска) империя също наричат своите предци гърци и се самоидентифицират етнически освен като ромеи, но и като гърци⁶. Народите от Близкия Изток и Азия наричат племената обитавщи земите от западното малоазийско крайбрежие с името на племената населявали това крайбрежие - йонийците , първите с които се срещнали персите. **Yunan , Yauna , Yona** и сродни производни ще открием във фарси, санскрит , арабски , турски, хинди, малайски .

Гръцкият език заедно с италиейските, германските , индо-иранските , келтските , балто - славянските , анатилийските, арменски, албански принадлежи към семейството на индоевропейските езици . Отделил се твърде рано от тях, за да образува специфична група с някой друг език(като германски, славянски), но не и преди да сподели с някои езици общи корени и средства за словообразуване, както и за изразяване на отношенията между думите, и по този начин се противопоставят на останалите езикови семейства (семитски , тюркски)⁷ . Той придобива особено място сред останалите езици, след като се превръща в официален” език (lingua franca) на имерията създадена от завоеванията на Александър Македонски. След нейното завладяване от Рим, където в домовете на аристокрацията гръцкият понякога е измествал латинския, той продължава да бъде използван от римляните за администрирането на новата империя.

В действителност повечето от грещистите се обединяват в разграничаването на следните **(пет) периода** в историята на гръцкия език

Архаичен период .

Датата на неговото начало бива отнасяна между средатата на второто и петото хилядолетие преди Христос и непрекъснато бива преразглеждана – резултат от повишения интерес към егейската археология и произтичащите от това археологическ и проучвания⁸. За този период е характерна разликата в говора на племена, обитавщи области, намиращи се в непосредствена близост⁹ . Проблемът за гръцките

³ виж по-долу

⁴ Това намира израз и в генеалогията на Hellen, епонимния прародител на елините. Той е син или брат на Девкалион и баща на Дор , Ксут (бащата на Йон) и Еол т.е. предците на дорийците, йонийците и еолийците четирите (заедно с атиняните) етнически групи отличаващи се с различни диалекти (виж по-долу)

⁵ така се нарича и една от най-важните късни творби на Атанасий “Срещу елините (т.е. езичниците)”

⁶ Приск (историк от 5 в) описва срещата си в двора на Атила със скит, който говорел гръцки . На въпроса му къде е научил езика , човекът се усмихнал и казал , че е “грък”. Константин Порфирогенет (10 в.) използва “елини” и “гърци” като синоними

⁷ а също и промените, които характеризират групата на сатем езиците ,

⁸ при които както твърдят самите археолози (Blegen) последната дума е тази на езика и неговите свидетелства

⁹ в Атина думата за за бог е theos, докато в Мегара (днес предградие-квартал на Атина) - sios

диалекти и тяхната класификация, както и ролята на всеки един от диалектите в историята на конституирането на стандартизиран литературен идиом, излиза далеч зад предела на настоящия увод, но без неговото включване е невъзможно да бъдат **четени** (и разбрани) текстовете написани на този език. Като се започне от “чашата на Нестор”¹⁰ и се стигне до излезлия таз сутрин в Атина вестник. От друга страна историята на един език е история на неговите диалекти. Най-широка подкрепа (т.е. не е единствената) сред съвременните учени намира класификацията, която групира въз основа на споделяните лингвистични характеристики диалектите в 5 основни групи: **Атическо – Йонийски** (в Атика, йонийските острови в Егейско море и малоазийското му крайбрежие), **Дорийски** (Пелопонес, отделни острови в Егейско море, Мала Азия), **Северозападно гръцки** (северната част на континентална Гърция), **Еолийски** (Беотия, Тесалия и остров Лезбос, анклав в Мала Азия). Разбира се различия вътре във всяка една от групите. Не само тази класификация обединява в едно географски отделени територии. До съвсем скоро това се обясняваше със прекъснатостта на процеса на миграция на гръцките племена тръгнали някъде от североизточна Европа – учените говорят за поне три на брой вълни на заселници – първи идват предците на йонийците и атиняните (атиняните ок. стават в Атика, а йонийците продължават на изток през островите в Егейско море за да спрат в Мала Азия. Следват родоначалниците на еолийците и вероятно на заселниците на Аркадия (в централен Пелопонес) и остров Кипър. Последни би трябвало да пристигнат предшествениците на дорийците и обитателите на северозападна Гърция, които стигат до Пелопонес и Крит (като в Пелопонес прогонват във вътрешността т.е. Аркадия завареното местно население и прекъсват връзките с техните едноплеменници, стигнали до Кипър).

Линеар Б

Това традиционно обяснение на диалектната карта на антична Гърция намира все по-малко привърженици сред съвременните учени след разчитането на т.нар. **Линеар Б** от М. Вентрис и Дж. Чадуик през 1953 г. Става дума за глинени таблици с надписи предхождащи гръцката азбука с 5 века – архиви на дворцовите комплекси от Микена, Пилос (Пелопонес 1200 г. пр. Хр.) и Кносос (Крит – 1400 г. пр. Хр.) Според тях през този период вече съществува един стандарт – ахейски идиом. Някои учени са склонни да приемат, че има достатъчно свидетелства, че през 1750 г. пр. Хр. на Крит, този език вече е съществувал. Нещо повече – мнозина са склонни да приемат тезата за протоелинско население още в средата на 5то хилядолетие и да отхвърлят наличието на предгръцки субстрат. Необходима предпоставка за един унифициран език обслужващ повече или по-малко единна политическа и военна федерация, за която говори Омир в Илиадата. Следователно наличието на Йонийски, Еолийски и Аркадо-кипърски сладва да бъде разглеждано като резултат от диалектната диференциация на Ахейския общ език обслужван от Линеар Б. Поради което, след възприемането на финикийското консонантно писмо (периода на Троянската война) то вече регистрира наличието на диалектните различия. А тези различия биват задълбочени и разширени с нахлуването от север на дорийците, които и предизвикват движението на юг и изток към Родос и Йония.

Класически период

(Омир – Александър Велики – 330 г. пр. Хр.) Започва с Омир, чийто език отразява (според последните проучвания) едно късно развитие на Ахейския “общ” език. Дорийският диалект е инструментът на хоровата лирика. Йонийският диалект е задължителен за епическите творби и епиграмата (както и мерените надгробни творби – “некролози” както за съчиненията по медицина (родния диалект на Хипократ). Еолийският диалект, на който са говорили и творили Алкей и Сафо е диалект на

¹⁰ глинена чаша за пиене, 8 век преди Хр., открита в гроб на момче. Написаните върху нея три реда са не само един от най-старите написани текстове, но и първи фрагмент от поезия, дошел до нас от времето на Омир – най-вероятно закачка с него т.е. пародия на прочутата (описана от него) чаша на Нестор (изработатена от злато – докато тази е обикновена глинена, “украсена” с елементарни “геометрични” мотиви.)

любовната лирика . Утвърждаването на Атина като политическия, културен и литературен лидер поставя атическия говор (принадлежащ към семейството на йонийския диалект) над останалите, като инструмент за общуване изява и творчество . Това е езикът на трагедическите поети Есхил, Софокъл и Еврипид (т.е. на трагедията , където обаче хоровите партии “звучат” малко дорийски) , на комедиографа Аристофан , на историците Тукидид и Ксенофонт , на философите Платон и Аристотел на ораторската проза . Това прави атическия гръцки - класически гръцки . Използването на атическия диалект от неатически граждани неизбежно води до навлизането в него на елементи чужди на този диалект. Употребата му в двора и канцеларията на Филип Македонски го превръща при неговия син Александър в език на неговата нова империя - наречен **κοινή διάλεκτος - общ език , койне.**

Посткласически

или период на койне е времето определено от управлението на две личности, известни в историята като “велики” – Александър и Константин т.е. 330 г. пр.Хр. – 330 г. сл.Хр. Някои различават тук отделен период – период на Римското владичество. От гледна точка на гръцкия език това е периодът, в който класическият т.е. атически гръцки идиом на литературата се измества от езика говорен и употребяван в една световна империя . Койне става езикът на превода на на Стария завет, извършен от “авторски колектив “ от 70 души ¹¹ наричан още Септуагинта. Преводът е направен най-вече за да обслужва религиозните потребности на юдейското население , чийто майчин език е изместен от гръцкия. Този език е и инструментът на съхранението и разпространението на учението на Новия завет . Особеностите на този гръцки първоначално определяни като “семитизми”, са приписвани на влиянието на езика на оригинала на Стария завет . По късните изследвания поощават , че те са особености на развитието на гръцкия език . Разбира се езикът на Платон и Демостен т.е атическият остава модел следван от образования елит на империята . Подобно езиково поведение става известно под името Атицизъм.

Византийски период

т.е. от разделянето на Римската империя на две части – Западна с административен център Рим и Източна със седалище на властта в новопостроения Константинопол ¹² до 1453 г датата на неговото превземане от турците . Все още атическите автори биват следвани като модел, но Отците на църквата както и повечето хронисти си служат с един език, който можем да наречем “литературно койне”.

Установяване на диглосията

Следващия период, чието начало се бележи от превземането на Константинопол от турците се определя от някои като **период на съвременния гръцки език**. Това е периода през който възниква т.нар. “езиков въпрос “ или диглосията ¹³ Това което не бива да забравяме когато говорим дихотомията катаревуса (**καθαρεύουσα** - чист) и димотики (**δημοτική** - народен е че катаревуса - не е традиционното византийско атицистично койне, езикът на институции, което никога не е отмирало през многовековната история на Елада , макар и малцина да са го усвоявали като майчин език (вероятно с изключение на децата на Ана Комнена - Р.Б.). Катаревуса е езикът създаден през втората четвърт на 19 век *чрез прогресивно "пречистване" на съвременен жив - т.е. народен /димотики/ език и въвеждане на все по-голям брой елементи от книжния език.*¹⁴

¹¹ septuaginta - lat. - 70

¹² терминът “византийска империя “ е въведен през 1557 г . от германския историк Йероним Волф в съчинението му Corpus Historiae Byzantinae за да разграничи периода на античен Рим от средновековния гръцки. Макар и приет от някои историографи той получава по-широк прием едва втората половина на 19 век .

¹³ **Диглосия** - не просто съжителство на книжовени и говорим идиом на един и същи език, а наличието на изключително , *ненормално* голям избор от *алтернативни* начини на изразяване като характеристика на лингвистично поведение, *плюс* варираща степен на *примесване* на *морфологични* , *синтактични* ,*лексикални* елементи, които *се смятат от говорещите и пишещите, че принадлежат на един архаизиран и относително непроменен* литературен стандарт / *Р.Браунинг стр. 20/*

¹⁴ Това е езикът на книжовността използван в администрацията, бщественния живот, образованието, във всички прояви на законотворческата дейност т.е. езикът на документацията, литературата , публицистиката , научни изследвания и пр. Той е трябвало да бъде учен така както се учи чужд език

Макаронестата му природа /*Браунинг - стр.107/* съчетава *несъвместими* т.е. принадлежащи на *различни парадигми* форми на *старо* и *ново*. Същността му се

Причината най-вече трябва да я търсим в политическите катастрофи и демографските промени. Самите гърци наричат този период – период на турско владичество – *τουρκοκρατία* . Настъпилият като последица упадък в образованието и администрацията води до редуциране на ролята на книжовния език (той остава да обслужва единствено църквата) . След освобождението съвременният гръцки се разглежда като корумпиран през робството класически гръцки, който следва да бъде възстановен (т.е. като се премахнат настъпилите промени) . Езикова реставрация е естествената реакция на новата фанариотска класа, а налагането на архаизма като норма на езиково поведение е исторически обусловена ¹⁵ реакция .

**Гръцки,
старогръцки,
средногръцки ,
съвременен
гръцки .**

Независимо от промените, които характеризират битието на всеки един език , “съвременният гръцки , който се говори (днес) в градовете , се различава по-малко от койнето на Полибий отколкото се отличава от езика на Омир “ (Хадзидакис цитиран от Робертсън)¹⁶ . Според Бругман¹⁷ “независимо от промените настъпили в дългата история на езика , стандартите на класицизма в писмената реч днес не отстъпват съществено от Омир, докато говореният днес разговорен език е много сходен на образците на народната реч в графитите – т.е. нерегламентираните от обществените институции надписи (и графики) най- често анонимни и носещи всички белези на импровизацията както по съдържание така и по форма.

проявява в обилието на *фалишиви* архаизми, *хиперкоректни* форми и дори езикови *недомислици*. Стремехът към запазване на парадигмата има като резултат нейното нарушение : "нося" има като **сег.основа** *φερν* ,която се противопоставя на **аористната** *φερ-* , възстановяването от пуристите на имперфекта *εφερ-* , доколкото класическата презентна основа е *φερ-* налага възстановяването на аористната о-ва *ηνευκ-*.

¹⁵ т.е от възникването на атицизма като модел на езиково поведение

¹⁶ A.T.Robertson . A Grammar of Greek New Testament p 23

¹⁷ Griechische Grammatik , 1900, p 19